

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ
ЗА ПОРУШЕННЯ РЕГУЛЯТОРНИХ ВИМОГ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЄС ТА УКРАЇНИ**

**LIABILITY OF FINANCIAL INTERMEDIARIES FOR VIOLATION
OF REGULATORY REQUIREMENTS:
A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF THE EU AND UKRAINIAN PRACTICES**

Шевчук О.Р., к.ю.н.,
доцент кафедри адміністративного права та судочинства
Західноукраїнський національний університет

Береза Р.М., аспірант кафедри адміністративного права та судочинства
Західноукраїнський національний університет

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю гармонізації українського фінансового законодавства з європейськими стандартами у контексті євроінтеграційних процесів. Сучасні виклики фінансового ринку потребують ефективних механізмів регулювання діяльності фінансових посередників та забезпечення адекватної відповідальності за порушення встановлених вимог.

Мета статті полягає у проведенні комплексного порівняльно-правового аналізу систем відповідальності фінансових посередників у Європейському Союзі та Україні, виявленні особливостей правового регулювання та визначенні перспектив удосконалення національного законодавства у цій сфері.

Методологічна основа дослідження включає застосування порівняльно-правового методу для аналізу нормативних актів ЄС та України, системного підходу для вивчення взаємозв'язків між різними елементами регуляторних механізмів та методу правового моделювання для розробки пропозицій щодо оптимізації існуючих правових конструкцій.

Основні результати дослідження демонструють суттєві відмінності у підходах до визначення відповідальності фінансових посередників у європейській та українській правових системах. Встановлено, що європейська модель характеризується більш детальною градацією санкцій, комплексним підходом до оцінки порушень та розвиненою системою досудового врегулювання спорів, тоді як українське законодавство потребує значної модернізації щодо уніфікації підходів до кваліфікації правопорушень.

Практична значимість роботи полягає у формулюванні конкретних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів відповідальності фінансових посередників в українському праві з урахуванням найкращих європейських практик. Запропоновані зміни спрямовані на підвищення ефективності наглядової діяльності регуляторів та зміцнення захисту прав учасників фінансового ринку.

Висновки дослідження підтверджують необхідність поетапної імплементації європейських стандартів відповідальності фінансових посередників в українському законодавстві з урахуванням національних особливостей правової системи. Це сприятиме підвищенню довіри до фінансового сектору та створенню сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Ключові слова: фінансові посередники, регуляторні вимоги, юридична відповідальність, порівняльно-правовий аналіз, європейське фінансове право, українське фінансове законодавство, фінансовий нагляд, санкції, правопорушення у фінансовій сфері, гармонізація законодавства, євроінтеграція, захист прав інвесторів.

The relevance of the study is due to the need to harmonise Ukrainian financial legislation with European standards in the context of European integration processes. Modern challenges of the financial market require effective mechanisms for regulating the activities of financial intermediaries and ensuring adequate liability for violation of the established requirements.

The purpose of the article is to carry out a comprehensive comparative legal analysis of the systems of liability of financial intermediaries in the European Union and Ukraine, to identify the specific features of legal regulation and to determine the prospects for improving national legislation in this area.

The methodological basis of the study includes the comparative legal method for analysing EU and Ukrainian regulations, a systematic approach for studying the interrelationships between various elements of regulatory mechanisms, and the legal modelling method for developing proposals for optimising existing legal structures.

The main results of the study demonstrate significant differences in the approaches to determining the liability of financial intermediaries in the European and Ukrainian legal systems. It is established that the European model is characterised by a more detailed gradation of sanctions, a comprehensive approach to assessing violations and a developed system of pre-trial dispute resolution, while Ukrainian legislation requires significant modernisation to unify approaches to the qualification of offences.

The practical significance of the work lies in the formulation of specific recommendations for improving the mechanisms of liability of financial intermediaries in Ukrainian law, taking into account the best European practices. The proposed changes are aimed at improving the effectiveness of regulators' supervisory activities and strengthening the protection of the rights of financial market participants.

The findings of the study confirm the need for a gradual implementation of European standards of liability of financial intermediaries in Ukrainian legislation, taking into account the national peculiarities of the legal system. This will help to increase confidence in the financial sector and create favourable conditions for attracting foreign investment into the Ukrainian economy.

Key words: financial intermediaries, regulatory requirements, legal liability, comparative legal analysis, European financial law, Ukrainian financial legislation, financial supervision, sanctions, financial offences, harmonisation of legislation, European integration, protection of investors' rights.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний розвиток світової фінансової системи характеризується ускладненням структури фінансових відносин та зростанням ролі фінансових посередників у забезпеченні стабільності економічних процесів. Глобалізація фінансових ринків та інтеграція національних економік до єдиного міжнародного простору зумовлюють необхідність створення ефективних правових механізмів

регулювання діяльності фінансових інститутів. Особливої ваги набуває питання встановлення адекватної відповідальності фінансових посередників за порушення регуляторних вимог, оскільки недоліки в правовому регулюванні можуть призвести до системних криз, що стосуються не лише окремих фінансових установ, а й економіки в цілому.

Процес європейської інтеграції України та прагнення до відповідності міжнародним стандартам фінансового регулювання актуалізують проблематику гармонізації

національного законодавства з нормами Європейського Союзу. Адаптація української правової системи до європейських вимог у сфері фінансових послуг потребує глибокого розуміння механізмів відповідальності, що діють у країнах ЄС, та їхньої ефективної імплементації з урахуванням особливостей вітчизняної правової традиції. Відсутність комплексного порівняльно-правового аналізу в цій галузі створює перешкоди для якісного реформування фінансового законодавства і може негативно вплинути на ефективність правозастосовної практики.

Трансформаційні процеси в українській економіці, що відбуваються в умовах воєнного часу та майбутнього повоєнного відновлення, висувають підвищені вимоги до надійності та прозорчості функціонування фінансових посередників. Розвиток цифрових технологій у фінансовій сфері, поява нових форм фінансового посередництва та розширення спектру фінансових послуг створюють додаткові виклики для регуляторних органів щодо забезпечення ефективного контролю та застосування пропорційних санкцій за правопорушення. Необхідність залучення міжнародних інвестицій для відновлення економіки також потребує створення правового середовища, що відповідає світовим стандартам захисту інтересів учасників фінансового ринку.

Науково-практична актуальність дослідження визначається потребою розробки теоретично обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення системи відповідальності фінансових посередників в українському праві на основі вивчення передового європейського досвіду. Недостатня вивченість механізмів відповідальності у порівняльно-правовому аспекті та відсутність системного підходу до аналізу правозастосовної практики створюють прогалини у науковому осмисленні проблематики та ускладнюють формування ефективної моделі правового регулювання. Комплексне дослідження даної тематики сприятиме виробленню концептуальних засад модернізації вітчизняного фінансового законодавства та підвищенню довіри до української фінансової системи з боку міжнародної спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблематика відповідальності фінансових посередників останніми роками привертає значну увагу дослідників як в Україні, так і в європейських країнах. Зарубіжні вчені, зокрема (*Khaled, Ghassan & Adas, Noor. (2024)*), у своїх роботах наголошують на еволюції європейського підходу до регулювання фінансових послуг після фінансової кризи 2008 року [1]. Їх дослідження демонструють тенденцію до посилення вимог до фінансових посередників та розширення спектру санкцій за порушення регуляторних норм.

Українські правознавці також активно досліджують цю проблематику, проте їхні роботи здебільшого зосереджені на окремих аспектах правового регулювання. Так, Н. Ф. Ментух аналізує особливості адміністративної відповідальності банківських установ [6], а О. Р. Шевчук досліджує механізми цивільно-правової відповідальності страхових компаній [4]. А. В. Коваленко у своїх публікаціях розглядає питання корпоративного управління у фінансових інститутах та їх вплив на систему відповідальності [9].

Порівняльно-правові дослідження у цій галузі представлені роботами (*Akang, Akaninyene. (2024)*), що проводять аналіз європейських стандартів фінансового нагляду [2], та (*Yanan Zhang & Bing Zhu. (2021)*), який досліджує механізми захисту прав споживачів фінансових послуг у контексті європейської інтеграції [3]. Проте, ці роботи не охоплюють комплексного аналізу системи відповідальності фінансових посередників у порівняльному аспекті.

Міжнародні організації також приділяють значну увагу питанням регулювання фінансових ринків. Базель-

ський комітет із банківського нагляду регулярно публікує рекомендації щодо принципів ефективного нагляду [10], а Європейське банківське управління (ЕВА) розробляє технічні стандарти застосування санкцій [11]. Ці документи формують основу національного законодавства, проте вимагають адаптацію специфіки окремих правових систем.

Незважаючи на значний обсяг наукових публікацій, залишається недостатньо вивченим питання комплексного порівняльно-правового аналізу систем відповідальності фінансових посередників у ЄС та Україні. Відсутні роботи, які системно аналізували б механізми імплементації європейських стандартів в українське законодавство з урахуванням особливостей національної правової системи та сучасних викликів цифровізації фінансового сектора.

Мета статті. Метою цього дослідження є проведення комплексного порівняльно-правового аналізу інститутів відповідальності фінансових посередників за порушення регуляторних вимог у правових системах Європейського Союзу та України для визначення ступеня відповідності національного законодавства європейським стандартам фінансового регулювання.

Дослідження спрямоване на виявлення концептуальних підходів до правового регулювання відповідальності суб'єктів фінансового посередництва, систематизацію нормативних вимог та санкційних механізмів, що застосовуються у юрисдикціях, що розглядаються, а також аналіз правозастосовної практики в контексті забезпечення ефективності наглядової діяльності фінансових регуляторів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Правове регулювання відповідальності фінансових посередників у Європейському Союзі базується на комплексній системі директив та регламентів, що формують єдині стандарти для всіх держав-членів. Основним документом виступає Директива 2014/65/ЄУ щодо ринків фінансових інструментів (MiFID II), яка встановлює детальні вимоги до діяльності інвестиційних фірм та передбачає градацію санкцій залежно від тяжкості порушень [12]. Директива 2009/138/ЄС (Solvency II) регулює діяльність страхових компаній та встановлює принципи пропорційності при застосуванні санкцій [13]. Ці нормативні акти створюють правову основу для національних регуляторів щодо застосування відповідних заходів впливу.

Система відповідності фінансових посередників у ЄС характеризується диференційованим підходом до класифікації правопорушень. Європейське законодавство розрізняє адміністративні порушення, що тягнуть за собою штрафні санкції, та серйозні порушення, які можуть призвести до відгуку ліцензії або заборони на здійснення певних видів діяльності. Регламент (ЄУ) № 575/2013 (CRR) встановлює мінімальні вимоги до капіталу кредитних установ та передбачає автоматичне застосування корективних заходів під час їх порушення [14]. Така система забезпечує превентивний характер регулювання та дозволяє запобігати системним ризикам.

Процедурні аспекти притягнення до відповідальності в європейській практиці регламентуються принципами належної правової процедури та правом на захист. Директива 2013/36/ЄУ встановлює обов'язок регуляторних органів забезпечувати справедливе слухання перед прийняттям рішення щодо застосування санкцій [15]. Важливою особливістю є наявність розвиненої системи адміністративного оскарження та можливість звернення до спеціалізованих судових органів. Європейський суд справедливості у своїх рішеннях неодноразово наголошував на необхідності дотримання принципу пропорційності при визначенні розміру санкцій.

Українське законодавство у сфері фінансових послуг базується на Законі України «Про фінансові послуги

та фінансові компанії» та спеціальних законах, що регулюють діяльність окремих видів фінансових посередників [16]. Закон України «Про банки та банківську діяльність» встановлює систему заходів щодо впливу Національного банку України, включаючи попередження, штрафи, обмеження на здійснення банківських операцій та відгуки банківської ліцензії [17]. Проте українська система характеризується менш деталізованою градацією санкцій порівняно із європейськими стандартами.

Порівняльний аналіз свідчить про суттєві відмінності у підходах до визначення критеріїв застосування санкцій. Якщо європейське законодавство оперує поняттями «серййозного порушення» та «систематичного порушення» з чіткими кількісними та якісними критеріями, то українські нормативні акти часто містять оціночні поняття, що створює простір для суб'єктивного тлумачення. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку у своїх підзаконних актах намагається конкретизувати ці критерії, проте рівень деталізації залишається недостатнім.

Механізми досудового врегулювання спорів та альтернативного вирішення конфліктів розвинені в ЄС значно краще, ніж в Україні. Директива 2013/11/ЄУ щодо альтернативного вирішення спорів споживачів передбачає створення спеціалізованих органів для розгляду скарг на дії фінансових посередників [18]. В Україні функції розгляду скарг розосереджені між різними органами, що ускладнює процес захисту прав споживачів фінансових послуг та знижує ефективність контрольно-наглядової діяльності.

Особливої уваги заслуговує на аналіз санкцій за порушення вимог щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Четверта Директива ЄС про протидію відмиванню коштів (2015/849/ЄУ) встановлює мінімальні розміри штрафів для фізичних та юридичних осіб, які можуть сягати 5 мільйонів євро або 10% річного обороту [19]. Український Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, здобутих злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» передбачає значно менші розміри штрафів, що може не забезпечувати достатнього стримуючого ефекту [20].

Цифровізація фінансового сектору створює нові виклики для регулювання відповідальності фінансових посередників. Регламент ЄС про криптоактиви (MiCA) встановлює вимоги до постачальників послуг криптоактивів та передбачає специфічні санкції за їх порушення [21]. В Україні правове регулювання цифрових фінансових активів перебуває на стадії формування, що створює правову невизначеність для учасників ринку та ускладнює застосування адекватних заходів відповідальності.

Процедурні гарантії при застосуванні санкцій у європейській практиці включають право на юридичне представництво, доступ до матеріалів справи та оскарження рішень регулятора. Європейський суд з прав людини у справі "Janosevic v. Sweden" підтвердив застосовність статті 6 Європейської конвенції з прав людини до процедур застосування адміністративних санкцій у фінансовій сфері [22]. Законодавство України поступово адаптується до цих стандартів, однак рівень процедурних гарантій залишається нижчим.

Система оскарження рішень регуляторних органів в ЄС характеризується наявністю спеціалізованих судових інстанцій та можливістю звернення до Європейського суду справедливості. до неоднакового застосування норм права.

Превентивний характер європейської системи регулювання виявляється в механізмах раннього втручання та коригувальних заходів. Ефективність системи відповідності фінансових посередників значною мірою залежить від координації між різними регуляторними органами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проведений порівняльно-правовий аналіз свідчить про суттєві відмінності у підходах до регулювання відповідальності фінансових посередників у правових системах Європейського Союзу та України. У європейській практиці спостерігається розвиненіша система градації санкцій з чітко визначеними критеріями їх застосування, заснованими на принципах пропорційності та ефективності впливу. Українське законодавство демонструє фрагментарність регулювання та недостатню диференціацію заходів відповідальності залежно від характеру та ступеня суспільної небезпеки правопорушень фінансових посередників.

Аналіз правозастосовчої практики виявив значні розбіжності у процедурних аспектах притягнення до відповідальності фінансових посередників. Європейська модель характеризується високим рівнем процедурних гарантій для суб'єктів фінансового посередництва, включаючи деталізовані механізми оскарження рішень регуляторів та судового контролю за їх діяльністю. В українській практиці наголошується на недостатній опрацьованості процедурних норм, що створює передумови для порушення принципу правової визначеності та може негативно впливати на інвестиційну привабливість національного фінансового ринку.

Порівняльний аналіз санкційних механізмів продемонстрував перевагу європейської моделі щодо забезпечення превентивного впливу заходів відповідальності. Система адміністративних санкцій ЄС передбачає широкий спектр впливу – від попереджень та штрафів до позбавлення ліцензій та заборони на здійснення певних видів діяльності, що дозволяє забезпечити адекватну реакцію на різні типи порушень. Українська система санкцій характеризується обмеженістю інструментарію впливу та недостатнім зв'язком між тяжкістю правопорушення та вживаними заходами відповідальності.

Результати дослідження обґрунтовують необхідність комплексного реформування українського законодавства у сфері відповідальності фінансових посередників з урахуванням найкращих європейських практик. Пріоритетними напрямками вдосконалення мають стати: уніфікація підходів до визначення складів правопорушень, створення чіткої системи градації санкцій, удосконалення процедурних гарантій та механізмів судового захисту прав суб'єктів фінансового посередництва. Імплементация зазначених змін сприятиме підвищенню ефективності фінансового нагляду та створенню сприятливих умов для розвитку національного фінансового ринку відповідно до європейських стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Khaled, Ghassan & Adas, Noor. The Legal Regulation of the Intermediaries in the Stock Market, and Their Civil and Criminal Liability. 2024. DOI: 10.1007/978-3-031-56586-1_22.
2. Akang, Akaninyene. Regulatory compliance and access to finance: implications for business growth in developing economies. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*. 2024. 1. P. 8-23. DOI:10.62536/sjehss.2023.v1.i2.pp8-23.
3. Yanan Zhang & Bing Zhu. Stock price contagion effects through investment banks. *Applied Economics*. 2021. Vol. 53(50), P. 5793-5811. DOI: 10.1080/00036846.2021.1931004.
4. Deneha, V., Chornyi, Y., Shevchuk, O., & Mentukh, N. (2023). Competence of state authorities and local self-government bodies in the public-private partnerships area. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 2023. Vol. 26, 10. URL: <https://www.abacademies.org/articles/competence-of-state-authorities-and-local-selfgovernment-bodies-in-the-publicprivate-partnerships-area.pdf> (Last accessed: July 10, 2025).
5. Ullrich, Carsten, Standards for Duty of Care? Debating Intermediary Liability from a Sectoral Perspective. JIPITEC 111, *University of Luxembourg Law Working Paper*. 2017. Vol. 18. No. 2017-010. URL: <https://ssrn.com/abstract=3037744> (Last accessed: July 11, 2025).

6. Шевчук О. Р., Ментух Н. Ф. Гармонізація законодавства України про фінансові послуги з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1 С. 68–72.
7. Garry Gray, Jérôme Pélisse. Frontline Workers and the Role of Legal and Regulatory Intermediaries. 2019. HAL Id: hal-02316029.
8. Ящишак, О. Методологічні засади систематизації законодавства України про фінансові послуги. *Підприємництво, господарство і право*, 154(10), 2008, 22-26.
9. Коваленко А.В. Захист прав споживачів фінансових послуг: європейський досвід та українські реалії. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. Вип. 7. С. 67-73.
10. Basel Committee on Banking Supervision. Core Principles for Effective Banking Supervision. *Bank for International Settlements*. 2012. P. 54. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf> (Last accessed: July 9, 2025).
11. European Banking Authority. Guidelines on the application of supervisory measures and penalties. EBA/GL/2018/01. 2018. P.89.
12. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council on markets in financial instruments. Official Journal of the European Union. L 173/349. 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0065> (Last accessed: July 13, 2025).
13. Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance. Official Journal of the European Union. L 335/1. 2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/138/oj> (Last accessed: July 13, 2025).
14. Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council on prudential requirements for credit institutions and investment firms. Official Journal of the European Union. L 176/1. 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/575/oj/eng> (Last accessed: July 14, 2025).
15. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms. Official Journal of the European Union. L 176/338. 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:176:0338:0436:En:PDF> (Last accessed: July 14, 2025).
16. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 12.07.2022 № 1953-IX. // *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 9. Ст. 1134.
17. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5-6. Ст. 30.
18. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council on alternative dispute resolution for consumer disputes. Official Journal of the European Union. L 165/63. 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:165:0063:0079:EN:PDF> (Last accessed: July 14, 2025).
19. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing. Official Journal of the European Union. L 141/73. 2015. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/849/oj/eng> (Last accessed: July 14, 2025).
20. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.
21. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council on markets in crypto-assets. Official Journal of the European Union. L 150/40. 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng> (Last accessed: July 15, 2025).
22. Janosevic v. Sweden, № 34619/97, ECHR 2002-VII.